

Gilles Clemént och Ulf Nordfjell

– en jämförande studie

Karin Winroth

Kandidatarbete vid institutionen för stad och land, SLU Uppsala

Kandidatarbete vid institutionen för stad och land i Uppsala, LA- avdelningen
EX0282 Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 2009, 15hp på landskapsarkitektprogrammet
© Karin Winroth
Titel: Gilles Clément och Ulf Nordfjell - en jämförande studie
Nyckelord: Clément, Nordfjell, Parc André Citroën, Skogens trädgårdar.
Handledare: Viveka Hoff, institutionen för stad och land
Examinator: Ylva Dahlman, institutionen för stad och land
Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

Inledning

Bakgrund och mål

Efter en studieresa till Paris i slutet av februari 2009 väcktes mitt intresse för fransk landskapsarkitektur. Jag blev speciellt intresserad av en anläggning, Parc André Citroën, vilken är ritad av den framstående franska landskapsarkitekten Gilles Clément. I detta kandidatarbete har jag valt att ta reda på vilka tankar som finns bakom parken och vad som är speciellt för Clément som landskapsarkitekt.

För att undersöka vad som är kännetecknande för Clément har jag jämfört honom med en av Sveriges mest uppmärksammade landskapsarkitekter, Ulf Nordfjell och jag har valt att analysera en av hans anläggningar, Skogens trädgårdar i Ockelbo. Personerna är intressanta att jämföra dels för att de har tydligt formulerade tankar bakom gestaltningen och dels för att de två anläggningarna har en liknande grundutformning. De anser båda att de utgår från en ekologisk medvetenhet och jag har funnit det intressant att jämföra denna medvetenhet tillsammans med andra värden i anläggningarna för att få fram deras särdrag.

Jag kommer att tillämpa en analysmetod jag läst om i en tidigare kurs, tredimensionell design. Metoden är lämplig i min studie eftersom den tar upp landskapsarkitekturens tre största värden; ekologiska, sociala och estetiska, vilka jag kommer att studera och jämföra mellan de utvalda anläggningarna.

Syfte och frågeställning

Mitt syfte var att fördjupa min förståelse för god landskapsarkitektur genom att studera och jämföra två framstående landskapsarkitekters arbeten i urval.

Vilka skillnader gällande bakomliggande tankar finns mellan landskapsarkitekterna Gilles Clément och Ulf Nordfjell och hur skiljer sig deras anläggningar åt utifrån Ian Thompsons analysmetod, tredimensionell design?

Metod

Tillvägagångssätt

Jag har sökt information om de båda landskapsarkitekterna och anläggningarna i böcker, tidskrifter och i databaser på Internet. Fokus låg på landskapsarkitektens tanke bakom anläggningen och hur anläggningen upplevs i verkligheten.

Internet var den första källan jag använde mig av då det lätt gav en översikt av den information som finns tillgänglig. Därefter sökte jag mig till böcker och tidskrifter vars referenslistor gav mig ytterligare tips på information. Slutligen fann jag två källor som jag baserat största delen av arbetet på, boken *12 trädgårdar*, skriven av Ulf Nordfjell och Gilles Cléments hemsida, www.gillesclement.com.

När jag sammanställt informationen jag funnit fördjupade jag mig i Ian Thompsons analysmetod. Analysen gjorde jag utifrån den information jag hittade om de båda anläggningarna. Analysen av Parc André Citroën kunde jag också komplettera med egna minnen av parken från studiebesöket i februari 2009. Tyvärr har jag inte kunnat besöka Skogens trädgårdar i Ockelbo då de öppnar trädgårdarna först i mitten av maj.

Analysmetod

Ian Thompsons analysmetod, tredimensionell design, är lämplig vid en analys och jämförelse av Cleménts och Nordfjells anläggningar då den på ett övergripande sätt tar upp de tre viktigaste värdena inom landskapsarkitekturen och ger en tydlig bild av utgångspunkten hos gestaltaren. Den passar särskilt bra i detta fall då både Clemént och Nordfjell påstår sig lägga stor vikt vid det ekologiska värdet.

Tredimensionell design

Ian Thompson skriver i boken, *Ecology, Community and Delight*, att tre värden ingår i landskapsarkitekturen; sociala, ekologiska och estetiska. Tredimensionell design tar hänsyn till de tre värdena och är bättre än design som bara tar hänsyn till en eller två av värdena. De ingående värdena kan inte vägas mot varandra eller rangordnas. Däremot kan storleken på de tre värdena jämföras mellan olika designprojekt.

Estetiska värden

Exempel på estetiska värden är enligt Thompson att anknyta till omgivningen eller kontrastera mot denna, använda olika material på olika sätt eller skapa former och rumsligheter vilka bidrar till en visuell upplevelse.

Landskapsarkitekturen handlar till stor del om att förbättra en plats visuellt. För att göra det bör landskapsarkitekten ta hänsyn till platsens rumsliga, visuella, strukturella och historiska kvaliteter, dess särprägel, och utifrån denna tillföra något som passar platsen.

Sociala värden

De sociala värdena i en anläggning innebär att de mänskliga behoven tagits hänsyn till vid gestaltningen. Thompson skriver att landskapsarkitekter har en vilja att förbättra människors liv genom att skapa bra platser. Bra platser skapas bland annat genom att; samhället är delaktigt i gestaltningsprocessen, designen är funktionell och anpassad till den tänkta aktiviteten samt genom att platsen anknyter till sin historia. Anläggningen bör vara utformad som en social process, inte bara som ett estetiskt objekt.

Ekologiska värden

Det sista värdet inom landskapsarkitekturen är det ekologiska värdet. Exempel på ekologiska värden är att anläggningen är energisnålt konstruerad, användning av lokala och hållbara material, omhändertagande av dagvatten eller nyskapande av habitat. Det är vanligast att de ekologiska värdena förbises i urbana miljöer.

Enligt intervjuer som Thompson gjort med yrkesverksamma landskapsarkitekter ser de flesta ”bra design” som välfungerande för sina användare. Den ska ta hänsyn till platsens kvaliteter, rumsliga skala, vara funktionell samt ta hänsyn till sociala, estetiska och ekologiska behov.

Gilles Clemént

Gilles Clemént, född 1943, har en ingenjörsexamen i agrikultur och i landskapsarkitektur vid École Nationale Supérieure de Paysage, i Versailles, där han sedermera undervisat. Under sin trettioåriga karriär har han gestaltat ett stort antal privata trädgårdar och offentliga platser i Europa och Asien. Han vann Frankrikes nationella pris i landskapsarkitektur 1998. (Clemént 2009)

I början av karriären ritade han endast privata trädgårdar från vilka han utvecklat ett antal teorier kring landskapsarkitektur, och det stora genombrottet fick han först i och med sitt första tävlingsbidrag 1986, för den offentliga parken Parc André Citroën i Paris. Detta var hans andra offentliga uppdrag. (Riha 2004)

Clemént har vidare designat trädgårdarna till Musée du quai Branly i Paris (2000), trädgårdarna intill Grande Arche i den stora kontorsstadsdelen, La Défense, i västra Paris (1994) och trädgårdarna i Domaine de Rayol (1988).

Det som skiljer honom från andra landskapsarkitekter är hans teorier. Han utgår ifrån tre inriktningar som han kallar; Den föränderliga trädgården, Den globala trädgården och Det tredje landskapet. (Clemént 2009)

Den föränderliga trädgården

Carola Wingren har skrivit en artikel om Cleménts första teori för landskapsarkitektur, den föränderliga trädgården, i tidskriften, *Utblick landskap*. Hon skriver att Cleménts teori baseras på tre fundament: symboliken, arkitekturen och biologin. Symboliken skapar en betydelse genom att beskriva en historia eller en händelse, arkitekturen utgörs av de bestämda former och yttre avgränsningar på en plats och biologin är det moderna tillägget som kompletterar symboliken och arkitekturen. Med modernt tillägg förmodar jag att Wingren anser att biologin inte är lika statisk som arkitekturen och symboliken och därmed utgör ett mer tidsbegränsat avtryck.

Clemént söker en större betydelse i sina idéer så att de inte endast handlar om estetisk utsmyckning av en plats. Betydelsen skapar han genom att ta hänsyn till de tre fundamenten, men även till typ av anläggning och dess framtid.

Han menar att landskapsarkitekturen blivit alltför formalistisk och arkitektonisk under den senare delen av 1900-talet och att människan har tagit för stor kontroll över de biologiska krafterna. Han anser att det är viktigt att ha kunskap om biologi och hur det levande, genom sin energi och sitt sätt att formas, kommunicerar med sin omgivning. Landskapsarkitekten bör utnyttja denna energi istället för att kontrollera den.

När han formulerade teorin om den föränderliga trädgården inspirerades han av de biologiska processerna på impedimentmarken. Impedimentmark innebär att marken inte är ekonomiskt tjänbar för jordbruks-, skogs- eller trädgårdsproduktion. (Nationalencyklopedin 2009) I stadsmiljöer utgörs detta främst av öde industrimark. Här är naturen självbestämmande och arter utvecklas fritt. (Lohmann red. 2009)

Den föränderliga trädgården innebär alltså att landskapsarkitekten planerar för naturens fria utbredning på en plats. De biologiska processerna får styra platsens förändring över tiden och det är inte landskapsarkitektens roll att kontrollera dessa genom att gestalta en statisk växtlighet.

Den globala trädgården

Den globala trädgården är Cleménts andra teori. Han menar att kunskapen om hur människan påverkat jordens ekosystem ger oss ett ansvar att förvalta naturens resurser. Globaliseringen innebär att människan reser och transporterar varor över hela jorden vilket medför en ökad spridning av växt- och djurarter världen över. Konkurrensen mellan arter ökar och känsliga ekosystem riskerar att rubbas. Clemént anser att det är nödvändigt att vi ser jorden från ett globalt perspektiv och säkrar den biologiska mångfalden för att trygga vår egen överlevnad. Idag motsätter vi oss detta synsätt trots att vi är medvetna om fördelarna.

Biosfärens begränsning på planeten som idag styrs av de mänskliga aktiviteterna kan liknas vid en trädgårdsmästares inverkan på gränserna i en trädgård. Planeten blir en global trädgård med ett index av olika ekosystem som vi måste förvalta. Clemént tycker att man skall utgå ifrån filosofin om den föränderliga trädgården när man sköter den globala trädgården; utnyttja mångfalden utan att förstöra den. (Clemént 2009)

Jag tror dock inte att han vill att människan ska sköta planeten som många trädgårdsmästare sköter trädgårdar idag. Några arter hävdas framför andra för att kunna förtäras av människan eller för att få fram en visuell upplevelse. Planeten bör snarare skötas så att ursprungliga förhållanden och artsammansättningar i olika landskap gynnas för att minimera den mänskliga påverkan.

Det tredje landskapet

Det tredje landskapet är hans tredje teori och innefattar de övergivna impedimentmarkerna vilka ackumulerar biologisk mångfald. Det är på dessa bortglömda platser jordens genbank finns. (Lohmann red. 2009)

Clemént menar att det tredje landskapet är ett fragment av den globala trädgården, summan av de platser där människan lämnat utvecklingen till naturen, exempelvis gamla industriområden, kärr, torvmark, mossar, slänter och vägkanter.

Jämfört med mark som brukas av människan innehåller det tredje landskapet ett större antal växt- och djurarter. På den brukade marken som inte innefattas i det tredje landskapet, styrs eller exkluderas den biologiska mångfalden helt på grund av bland annat odling av monokulturer och pesticidanvändningen. I och med detta borde det tredje landskapet värderas högre än det gör idag. (Clemént 2009)

Det tredje landskapet är ett fragment i den globala trädgården som baseras på att människan släppt kontrollen om en tidigare brukad mark. Samtidigt tror jag inte att människan kan släppa kontrollen helt om den biologiska mångfalden skall bibehållas. Ett exempel på detta är de artrika ängsmarker som uppkommit efter att människan slättrat betesmarker under många år. För att säkerställa artrikedomen måste skötseln upprätthållas av människan. På samma sätt har impedimentmarken ett behov av skötsel för att sena successionsarter inte skall ta över. Och om vi måste värna och sköta impedimentmarken kanske den får ett lika stort kulturvärde som den svenska ängsmarken i framtiden.

Parc André Citroën

Den sydvästra delen av Paris har under många år upptagits av industrimark och platsen för Parc André Citroën upptogs av biltillverkning av märket Citroën. På 70-talet flyttade Citroëns biltillverkning från Paris och det som återstod var öde industrimark. 1985 utlystes på regeringens initiativ en tävling för arkitekter och landskapsarkitekter av platsen André Citroën. (Riha 2004)

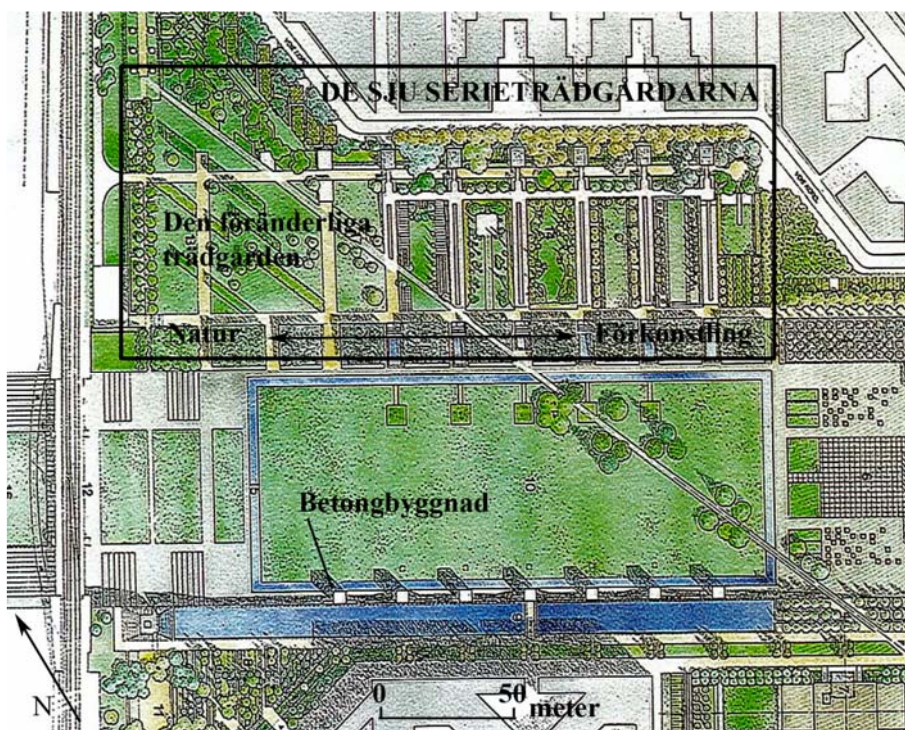
Juryn av tävlingen om Parc André Citroën kunde inte enas om en vinnare utan tyckte att parkens storlek tillät två vinnare. Parken, som invigdes 1992, utformades då av två olika designteam, det ena designteamet med Gilles Clément som landskapsarkitekt, och det andra med landskapsarkitekten Alain Provost. Clément utförde ett manifest för parkens funktion som båda designteamen utgick ifrån. (Riha 2004)

Cleménts manifest för parken

Carola Wingren skriver i sin artikel i *Utblick Landskap* om manifestet som baseras på Gilles Clément's teorier för den föränderliga trädgården och som ger en förklaring till varför hans mönster och former förekommer i denna park.

I Parc André Citroën utgår manifestet från fyra begrepp; natur, förändring, arkitektur och förkonstling. Natur och förändring hänvisar till den obefolkade världen och arkitektur och förkonstling hänvisar till den befolkade världen.

Den norra delen av parken som ritades av Clément består av en föränderlig trädgård, natur, med sju efterföljande serieträdgårdar som går mot förkonstling. Den södra delen med en stor, öppen gräsyta och ett antal byggnader i betong är ritade av Alain Provost men utgår även den från de fyra begreppen.

Plan över Parc André Citroën, de sju serieträdgårdarna ligger i parkens norra del.

Illustratör: okänd

Hela parken är uppbyggd så att den norra delen motsvarar den södra som en spegelbild. De sju serieträdgårdarna som ligger i anslutning till den föränderliga trädgården går från natur till förkonstling i väst-östlig riktning från floden Seine. Går man i riktning mot floden får man mer information om naturen och går man åt motsatt riktning, mot staden, får man ökad information om det människoskapade. Serieträdgårdarna motsvaras i den södra delen av sju mindre byggnader i betong och de utgör de arkitektoniska delarna av parken.

Gestaltningen av den föränderliga trädgården utgår från de biologiska processerna som regleras av trädgårdsmästaren genom skötseln av trädgården. Det är genom denna utgångspunkt Clemént anser sig vara nyskapande.

De sju serieträdgårdarna symboliserar olika metaller, planeter, dagar, färger, vattenkaraktärer och sinnen. Gestaltningen blir alltmer abstrakt i riktning in mot staden och visar samtidigt på blyets väg till guld enligt den alkemiska teorin. (Axelsson 1996)

Analys av Parc André Citroën

Ekologiska värden

Jag fann de ekologiska värdena i Cleménts del av parken som stora. Naturen och rörelsen som ingår i manifestet såg jag som huvudsakligen ekologiska värden, trots att de också kan vara estetiska och sociala. Den föränderliga trädgården förvaltas på naturens villkor och växtligheten rör sig som den vill. Successionen skapar nya habitat i och med utvecklingen mot klimax och infiltrationen av dagvatten sker naturligt.

Allteftersom besökaren rör sig mot staden, österut, utvecklas naturen på sina egna villkor men inom de avgränsningar som Clemént har satt upp genom sitt formspråk.

Den tredje trädgården från floden är jämfört med den föränderliga trädgården mer arkitektoniskt och de ekologiska värdena minskar men inom vissa gränser är naturen friväxande. I den mittersta trädgården tar det hårdgjorda alltmer över den friväxande naturen och tränger undan de ekologiska värdena. Växtmaterialet i den sjätte trädgården är ytterligare begränsat av trädäck och grus vilka placerats i raka och strikta former.

*Den tredje trädgården från floden.
Fotografi: Designboom*

*I den mittersta trädgården börjar det hårdgjorda inkräkta på det naturliga.
Fotograf: författaren*

De ekologiska värdena i Cleménts trädgårdar som jag funnit är beroende av att teorin om den föränderliga trädgården följs i praktiken, vilket jag inte haft möjlighet att kontrollera.

I teorin för den föränderliga trädgården tar han upp biologin som ett fundament för landskapsarkitekturen. Detta ser han som det moderna tillägget till landskapsarkitekturen. Jag har tolkat det som att han menar att det kan förändras och försvinna snabbare än arkitekturen och symboliken, men även att det är den moderna människans ansvar att lyfta fram biologin, det ekologiska värdet.

Estetiska värden

De estetiska värdena har jag funnit i det formspråk genom vilket Clemént påvisar hur det naturliga går mot förkonstling i staden. Upplevelser skapas av både det rent naturliga och det rent arkitektoniska men kanske främst i kombinationer av dessa. Den föränderliga trädgården har inget förutbestämt formspråk och människor har själva trampat upp stigar. I den tredje trädgården finns en klippt, rak gräsgång i mitten och gångvägar i grus är organiskt utformade. I den mittersta trädgården tar kullersten alltmer över naturen och en gångväg i betong går rakt igenom trädgården, här är kontrasterna mellan det hårdgjorda och det naturliga som störst. Den sjätte trädgården innehåller raka gångar i trä och på en grusbädd finns en gles växtlighet. Träd och buskar står planterade i rader och gestaltaren har tydligare planerat rörelsen hos människor och växtlighet i trädgården.

Jag tolkade förkonstlingen av naturen som en provokation, en protest mot människans grepp om naturen. Samtidigt tror jag att Clemént medvetet utnyttjat det estetiska värdet i kontrasterna som uppkommit mellan naturen och förkonstlingen.

Anläggningens framtid och historia har jag funnit på ett motsatt sätt än jag är van vid. Framtiden går oftast hand i hand med en mänsklig påverkan, vilken ofta

uttrycks som arkitektonisk och kontrollerad i förhållande till det naturliga. I Parc André Citroën har jag snarare tyckt mig se detta som ett uttryck för historien. I riktning mot floden, mot naturen, har jag istället anat framtiden. En framtid människan kommer att välja av estetiska skäl, eller tvingas välja av ekologiska skäl.

Parken ligger i intill en stor flod och storskalig, gammal industribebyggelse vilka vägs upp av parkens storlek på ett bra sätt. Den varierande skalan inom parken skapar också en estetisk upplevelse. Den egna kroppsuppfattningen påverkas av dessa växlingar, jag kände mig liten på de stora öppna ytorna och stor i Cleménts slutna serieträdgårdar. Formspråket går från det strikta till det organiska, från det storskaliga till det småskaliga och dessa kontraster skapar upplevelser när man rör sig genom parken.

Kopplingen till planeter, sinnen, vattenkaraktärer, dagar, färger och metaller var dock väldigt otydlig. Kontrasterna i parken framkallade ändå en upplevelse, trots att jag inte förstod symboliken fullt ut.

Den sjätte trädgården består av grus och trädäck i raka linjer utifrån vilka växtligheten får anpassa sig. Fotograf: Brian Pure

Sociala värden

De sociala värdena var svårare att hitta i Cleménts del av Parc André Citroën. Teorin bakom den föränderliga trädgården innebär ju till stor del att människan anpassar sig och förvaltar det naturliga, och de ekologiska värdena kommer då föreda sociala. Samtidigt handlar biologisk mångfald om en tryggare framtid även för människan.

Tanken med serieträdgårdarna verkade inte främst vara att skapa en uppehållsplats eller oas för människan i staden, utan snarare ett tillägg till det tredje landskapet. Brukaren verkade inte ha varit i åtanke annat än som betraktare och manifestet nämner inget om sociala förhållanden och behov i området.

Jag hade svårt att finna en historisk koppling till platsen förutom att den föränderliga trädgården liknar impedimentmark på gammal industrimark. Det är snarare berättelsen om historia och framtid i staden generellt som har nått fram till

mig som besökare. Denna symbolik, och historiska berättelse som jag tolkat den som, står å andra sidan över det ekologiska värdet på det sätt att den föränderliga trädgården fått vika sig för det alltmer arkitektoniska i trädgårdarna närmare staden.

Det han skapat är en upplevelserik och varierande miljö, med ett formspråk som anknyter till formspråket från floden (det naturliga) till staden (det anlagda), där människor något avskilt har möjlighet att inspireras och reflektera.

Jag fick känslan av Cleménts park mer som en utställningsplats till för att inspirera eller provocera än en park till för människan att uppehålla sig på under en längre tid. När jag besökte parken var jag osäker på om det faktiskt var tillåtet att gå ner till serieträdgårdarna från gångstråket intill. De upplevdes så avskärmade och inhägnade och det kändes mer som en park att röra sig igenom än att uppehålla sig i.

Per Axelsson skriver i *Utblick landskap* att de som främst besöker parken är äldre med intresse för botanik och trädgård eller människor som bara vill komma ut i friska luften. Han skriver vidare att han finner det svårt att koppla samman manifestet med resultatet och att det endast var ett sätt att förena de två designgruppernas gestaltning och därmed går den ”vanliga” människan förbi. (Axelsson 1996)

Jag ser Cleménts teoretisering som ett sätt att försäkra sig om att värderingarna han bär med sig konkretiseras i verkligheten. Jag tycker att han tillämpar sitt manifest men jag tror inte att han lägger så stor vikt vid huruvida det uppfattas eller ej, besökaren får ändå en upplevelse av anläggningen.

Ulf Nordfjell

Ulf Nordfjell är en av Sveriges främsta inom landskapsarkitektur. Han arbetar för egen räkning och för företaget Ramböll AB, ett konsultföretag inom infrastruktur och byggande. Han har arbetat med privata trädgårdar och offentliga miljöer i både stor och liten skala, deltagit i ett antal utställningar och tävlingar samt vunnit många priser för sin landskapsarkitektur. Exempel på anläggningar han gestaltat är Berzelii park och Riddarparken i Stockholm, Västra hamnen i Malmö och utställningen; Hedens Lustgård i Göteborg år 2000. (Prisma 2008)

Han vann guldmedalj i Chelsea Flower Show i maj 2007 för sitt bidrag, ”A tribute to Linneaus” och i maj 2009 vann han guldmedalj och ”best in show” med ”Telegraph garden”. (Göteborg & Co 2008)

Vidare har han vunnit LARs Siennapris 1996 och han fick år 2007 Sigge Thernwalls Stora Byggpris för sin 25-år långa karriär inom landskapsarkitekturen. (Ramböll 2007)

Inspiration

Nordfjell växte upp i Ångermanland och den norrländska naturen, menar han, återkommer medvetet eller omedvetet i allt han gör. Tallskogar, odlingslandskap, varierande ljus och vatten i rörelse är bilder han bär med sig. (Nordfjell 2006)

Stockholms stadslandskap med sin anonymitet och frihet nämner han som en inspirationskälla tillsammans med två anläggningar; den italienska renässansträdgården Villa Gamberaia i Florens och den amerikanska moderna piazzan (en typ av torg) South Coast Plaza i Kalifornien. Den förstnämnda trädgården är ritad på 1600-talet och den senare i slutet av 1900-talet vilket också

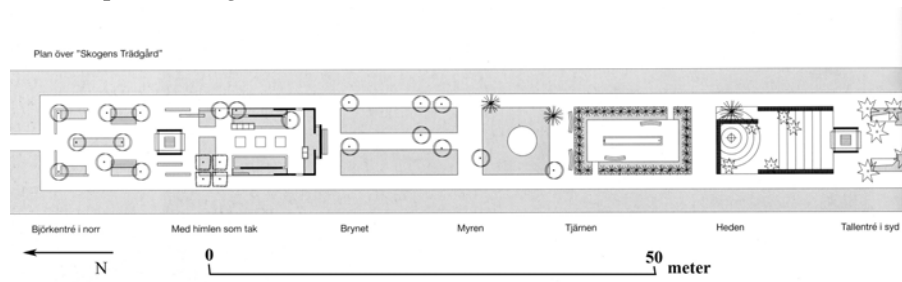
avspeglas i de tidstypiska formspråken. Båda anläggningarna är designade på ett stramt och strukturerat sätt med kontrollerad växtlighet. Samtidigt har de en tydlig kontakt med det omgivande landskapet genom växtval och utblickar. (Nordfjell 2006)

I en intervju i den brittiska tidningen, The Telegraph, gjord av Stephen Lacey (2009) berättar Nordfjell att han precis som de två anläggningarna ovan värdesätter mötet mellan naturen omkring och det anlagda, människoskapade. Hans projekt beskrivs ofta som moderna och minimalistiska kombinerat med det naturliga och ekologiska uttrycket. Nordfjell menar själv att han börjar med en tydlig struktur med enkla former och få material för att bygga på med ett friare växtmaterial som följer säsongerna över året för att skapa liv och värme.

Vidare belyser Nordfjell vikten av att använda sig av växtmaterial som är anpassat efter det lokala klimatet för att få bästa resultat i en anläggning, och anser att han alltid utgår ifrån ett ekologiskt och miljömedvetet tänkande i sin gestaltning.

Skogens trädgårdar, Wij trädgårdar i Ockelbo

Wij trädgårdar ligger i en gammal bruksmiljö från 1700-talet där det tidigare bedrivits järnbruk och sågverk. Idag är det ett centrum för trädgårdskultur där Ulf Nordfjell ritat en av trädgårdarna, skogens trädgård. Anläggningen vann priset Sveriges Vackraste Park år 2007 bland annat för att den förtydligar och framhäver landskapet omkring. (Samuelsson 2005)

Plan över Skogens trädgårdar. Illustratör: Ulf Nordfjell

Den strama Heden.

Fotograf: Jerry Harpur

Skogens trädgårdar innehåller sju mindre serieträdgårdar, som Parc André Citroën men med olika uttryck som på olika sätt representerar landskapstyperna omkring. Anläggningen är totalt 110 meter lång och tolv meter bred och är belägen mitt i en åker.

I de två entréträdgårdarna, Tallentrén i söder och Björkentrén i norr, finns timmerportaler med inspiration hämtad från en klockstapel på kyrkogården i Ockelbo. Norr om Tallentrén ligger Heden som består av runda stenar av urgranit som formats av inlandsisen och tagits från Ockelboheden. Stenmurar, tallar och vilda torktåliga växter har placerats bland naturstenen i strama och enkla former för att framhäva dess skönhet ytterligare. (Nordfjell 2006)

Trädgårdsrummet med Tjärnen, norr om Heden, förmedlar lugn och mystik med en svart trolsk vattenspegel med vita näckrosor som omges av mossa och vattenliljor. Intill står en granhäck, ekbänkar och planterad tuvtåtel.

Myren är en komplex miljö med ett stort antal växtarter som är placerad norr om Tjärnen. Trädgården är öppen och här skall man studera och förundras över ekosystemets mångfald men även känsligheten i det. I mitten är marken som fuktigast med ett öppet vattenhål och längre utåt kanterna blir marken torrare vilket avspeglas i växtvalet.

Naturligt är artsammansättningen som störst i skogsbrynen och i detta trädgårdsrum, "Brynet", konkurrerar träd, solitärbuskar, perenner och gräs om utrymmet. I ett överdåd trängs vilda arter med hortikulturella för att påvisa naturens mångfald.

Den känsliga Myren. Fotograf: Jerry Harpur

Den lugna och mystiska Tjärnen. Fotograf: Pernilla Hed

Grå timmerväggar med öppningar mot landskapet har placerats i det trädgårdsrum som inspirerats av hortikulturen, Med himlen som tak. Detta rum är hårt tyglat av människohand samtidigt som det öppnar upp mot och tar in det omgivande odlingslandskapet, precis som i Villa Gamberaia. En digital bild av en ormbunke utskuren i stål och stenar av granit ger ett förenklat och stiliserat intryck av det naturliga.

Tanken bakom skogens trädgårdar är en vilja att kombinera platsens natur med trädgårdens hortikultur och traktens byggnadstraditioner, samt skapa en kontrast mellan naturen och trädgården. Nordfjell har inspirerats av den italienska renässanssträdgården där den vilda naturen blandas med den mer kontrollerade trädgårdskonsten.

Han ville ge varje trädgårdsrum en tydlig egen karaktär men med ett gemensamt renodlat formspråk. Nordfjell följer naturens språk men förkonstlar det. (Nordfjell 2006)

Analys av Skogens trädgård

Ekologiska värden

De ekologiska värdena fann jag varierande mellan de olika trädgårdarna. Tallentrén, Heden och Tjärnen består av ett litet antal växtarter med få spridningsmöjligheter. Med himlen som tak är den mest arkitektoniska trädgården. Här är trädgårdsrummet uppbyggt av timmerväggar och granitbänkar står utplacerade i strikta former. Växter i krukor och planteringar i prydliga rader

*Brynet myllrar av liv.
Fotograf: Jerry Harpur*

medförde att jag, genom att titta på bilderna, fick känslan av att jag befann mig inomhus. Det rena och strikta stoppar den naturliga rörelsen i dessa fyra trädgårdar.

Efter Tjärnen ligger Myren som består av ett myller av vilda arter. Trots att planteringen är begränsad utåt finns relativt goda möjligheter för växtmaterialet att röra sig inom planteringen, så länge trädgårdsmästaren inte begränsar successionen. I Brynet är artsammansättningen som störst naturligt och detta har Nordfjell också eftersträvat i det anlagda landskapet. Dessa två trädgårdar utgör den största biologiska mångfalden i anläggningen och är viktiga, trots sin ringa storlek, i ett omgivande monokulturellt odlingslandskap.

I stort är Skogens trädgårdar ekologiskt hållbara på så sätt att de är anpassade till platsen och klimatet. Däremot är naturen väldigt planerad och kontrollerad vilket begränsar dess egen rörelse och spridning, den sker på människans villkor.

Estetiska värden

Nordfjell har en speciell stil som han beskriver enligt ett citat av Piet Oudolf; "Less is more, but, only if you know more". (Nordfjell 2006, s.187) Han skalar av naturen så att dess enskilda delar framhävs. Han använder sig av kontraster mellan det naturliga och det stiliserade. Med himlen som tak spelar med det omgivande landskapet genom utblickar mellan timmerväggarna. Bilderna av landskapet utanför framhävs av det rena och ljusa rummet.

Det är kontrasten mellan det kontrollerade och det naturliga som skapar upplevelse i de olika trädgårdarna vilket jag uppfattade som det största estetiska värdet. Denna upplevelse förstärks förmodligen ytterligare när besökaren vandrar mellan de olika trädgårdarna.

Den visuella kontakten med det omgivande landskapet är också ett viktigt estetiskt värde för Skogen trädgårdar. Den stiliserade naturen i trädgårdarna skapar en kontrast till det storskaliga odlingslandskapet omkring. Samtidigt representerar den olika miljöer i det omgivande landskapet i en förkonstlad form, som om han plockat ut huvudkaraktärerna och framhävt dessa mot en ren bakgrund av moderna, hårda material. Detta formspråk, att blanda moderna, rena, enkla material med en växtlighet som tas från den vilda naturen, som tyglas och förstärks, tycks vara Nordfjells specialitet.

Med himlen som tak, den mest arkitektoniska trädgården. Fotograf: Pernilla Hed

Sociala värden

Det sociala värdet ligger i kontakten med det omkringliggande natur- och kulturlandskapet. De boende i området får en park som beskriver skönheten i deras landskap och de besökande får information om naturen i området. En natur som hämtats, stiliserats och framhävt.

Historiska referenser finns i timmerväggarna, en konstruktion av trä och stål, samt i kullersten och grus som kommer från Ockelboheden.

Dock såg jag trädgårdarna mer som en typ av utställningsträdgårdar där man, som i Parc André Citroën, rör sig igenom parken för att inspireras och endast stannar till kortare stunder. Å andra sidan finns inte samma behov av naturlika uppehållsplatser här, på landsbygden, som i Parc André Citroën.

Skillnader och likheter mellan Clemént och Nordfjell

Mitt syfte har varit att fördjupa min förståelse för god landskapsarkitektur genom att studera och jämföra två framstående landskapsarkitekters arbeten i urval.

Vilka skillnader gällande bakomliggande tankar finns mellan landskapsarkitekterna Gilles Clemént och Ulf Nordfjell och hur skiljer sig deras anläggningar åt utifrån Ian Thomasons analysmetod, tredimensionell design?

De tydligaste skillnaderna mellan Gilles Clemént och Ulf Nordfjell är deras olika utgångspunkter. Clemént formulerar teorier, där den biologiska processen står i fokus, utifrån vilka han bygger alla ingående delar i gestaltningen. Nordfjell utgår ifrån ett mer klassiskt trädgårdsideal där naturen anpassas till platsen och Nordfjells egna avtryck. Han skapar en trädgård som för människan närmare naturen.

Enligt Thomasons analysmetod, tredimensionell design, har jag upptäckt att de delar den **ekologiska** utgångspunkten men har olika perspektiv. De finner båda det viktigt att som landskapsarkitekt ha kunskaper om ekologiska processer i naturen men Clemént tänker mer långsiktigt och globalt. Han skapar trädgårdar och parker med stora ekologiska värden precis som Nordfjell, men han underordnar sig naturen. Han använder sin kunskap och ”makt” som landskapsarkitekt för att bidra till den biologiska mångfalden på jorden och på platsen.

Nordfjell använder naturen som ett redskap i sin gestaltning och syftet verkar i jämförelse med Clemént vara mer kortsiktigt ur ett ekologiskt perspektiv och baseras på ett större estetiskt värde. Tillvaratagandet av platsens naturliga förutsättningar och en anpassning av växtmaterialet till klimatet verkar handla mer om att hitta den naturliga skönheten och platsens karaktär, än om att bidra till jordens biologiska mångfald. Nordfjell offrar inte lika mycket av sin stil och sin kontroll som Clemént för det ekologiska värdets skull.

Samtidigt kan man påstå att de **estetiska** värdena i Cleménts anläggningar har blivit just det otuktade, vilda och okontrollerade, men det ekologiska värdet går fortfarande före det estetiska. Clemént går inte ut med sina estetiska ambitioner som en grund för gestaltningen, trots att ambitionen att avbilda naturen också skapar ett stort estetiskt värde.

Nordfjells minimalistiska, naturinspirerade anläggningar, tror jag, är påverkade både av det svenska, stilrena modet inom design, och av närheten svenskarna har till den ”vilda” naturen. Den ”vilda” naturen blir inte lika speciell och ett förkonstligande skapar en större estetisk effekt.

I Frankrike räknas förmodligen impedimentmarken som en väldigt stor ekologisk resurs i jämförelse med Sverige och blir därmed viktigare att uppmärksamma. Faktorer som dessa tror jag har ganska stor betydelse för vilka värden landskapsarkitekter lägger betoningen på. Samtidigt blir det allt vanligare att restaurera och förnya industriområden även i Sverige och en övergång mot Cleménts teorier är inte helt omöjlig även här.

Sociala värden är enligt mig det som borde påverka landskapsarkitekter som vill skapa ”god design”. Det handlar kanske främst om vad brukaren vill ha och då spelar närheten till naturen en stor roll. Clemént har kanske fyllt Parc André Citroën med sociala värden just genom att skapa en föränderlig trädgård.

Nordfjell har lyckats skapa ett besöksmål som representerar och framhäver det omgivande landskapet.

Slutsats

Jag är medveten om att en jämförelse mellan dem båda lätt leder till att Nordfjells ekologiska och Cleménts estetiska ambitioner förminskas men om jag hårdrar det skulle jag påstå att de största skillnaderna mellan Clemént och Nordfjell är att Clemént utgår från de ekologiska värdena och att Nordfjell utgår ifrån de estetiska. Det betyder inte att de bara tar hänsyn till ett av de tre värdena utan jag ser båda anläggningarna som tredimensionell design.

Jag har lärt mig betydelsen av god landskapsarkitektur som bestående av många värden och att de bakomliggande tankarna spelar roll för dessa värden, trots att de inte alltid uppfattas av allmänheten.

Reflektion

Jag började arbetet med en väldigt övergripande frågeställning där jag ville studera världens främsta landskapsarkitekter. Jag insåg ganska snart att ytterligare avgränsningar behövde göras. Det tog ganska lång tid innan jag beslutade mig för den nuvarande avgränsningen och formulerade det slutliga syftet och frågeställningen.

Informationssökning

Mina huvudsakliga informationskällor har varit boken, *12 trädgårdar*, skriven av Ulf Nordfjell och Gilles Cleménts hemsida som uppdateras regelbundet. Det som varit bra med boken är att den förmedlar mycket av Nordfjells tankar bakom projekten eftersom han själv är författare samt att den är aktuell. Fotografierna och texten i boken är beskrivande vilket underlättat min inventering och analys av Skogens trädgårdar. Nackdelen är att jag inte kunnat besöka platsen själv då anläggningen inte öppnar förrän den 16:e maj.

Det positiva med att ha använt mig av Cleménts hemsida har varit att det är hans egna tankar som kommit fram som förstahandskälla. Problemet har varit att hemsidan ursprungligen är skriven på franska och att översättningen till engelska varit väldigt dålig. Som tur är har jag lyckats komplettera informationen om Parc André Citroën med hjälp av några artiklar i tidskriften, *Utblick landskap*. Det jag har lärt mig inför framtida uppsatser är att tidigt avgränsa informationssökningen. Det är lätt att byta inriktning då man finner så mycket intressant att skriva om och tio veckor går väldigt fort. Tidsplanen och

programmet är goda redskap dels för att hålla tiden och dels för att hålla sig till frågeställningen.

Analys

Jag valde analysmetoden därför att den på ett övergripande sätt tar upp de tre viktigaste värdena inom landskapsarkitekturen vilket jag visste då vi läst om den i en tidigare kurs.

Det positiva med analysmetoden är att den utgår från endast tre värden och blir på så vis lätt att förstå. Metoden passade speciellt bra i detta fall då både Clément och Nordfjell uttalat utgår ifrån det ekologiska värdet. Det har därmed varit intressant att jämföra hur det ekologiska värdet tar sig uttryck i deras anläggningar i förhållande till de andra värdena.

Det negativa med metoden är att de tre värdena går in i varandra och det är väldigt svårt att renodla dem i en anläggning. Den passar väldigt bra som en guide för landskapsarkitekter för att påminna dem om vikten av tredimensionell design men det är desto svårare att placera en anläggnings egenskap i endast ett av de tre värdena. Jag hade önskat att Thompson formulerat tydligare förklaringar till de tre värdena så att det hade varit lättare att hitta och jämföra dem i anläggningarna. Här hade jag visserligen kunnat ta ett avsteg från metoden och formulerat egna betydelser hos de tre värdena för att underlätta analys och jämförelse.

Referenser

Axelsson, Per (1996). En egen värld. *Utblick Landskap*, vol.1, ss. 18–25.

Clément, Gilles (2009). *Professional path* (Elektronisk). Tillgänglig: [http://www.gillesclement.com/Professional path](http://www.gillesclement.com/Professional%20path) (2009-04-16)

Clément, Gilles (2009). *The Planetary Garden* (Elektronisk). Tillgänglig: [http://www.gillesclement.com/ the Planetary Garden](http://www.gillesclement.com/the%20Planetary%20Garden) (2009-04-16)

Clément, Gilles (2009). *The Garden moving* (Elektronisk). Tillgänglig: [http://www.gillesclement.com/ the Garden moving](http://www.gillesclement.com/the%20Garden%20moving) (2009-04-16)

Clément, Gilles (2009). *The Third Landscape* (Elektronisk). Tillgänglig: [http://www.gillesclement.com/ the Third Landscape](http://www.gillesclement.com/the%20Third%20Landscape) (2009-04-16)

Designboom *Den tredje trädgården*. Tillgänglig: www.designboom.com/contemporary/clement.html

Göteborg & Co (2008). *Ulf Nordfjell landskapsarkitekt* (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.goteborg.com/26821.epibrw> (2009-05-06)

Harpur, Jerry (2006). *Brynet*. Tillgänglig: *12 trädgårdar*. Italien: Prisma. s. 80.

Harpur, Jerry (2006). *Heden*. Tillgänglig: *12 trädgårdar*. Italien: Prisma. s. 68.

Harpur, Jerry (2006). *Myren*. Tillgänglig: *12 trädgårdar*. Italien: Prisma. s. 74.

- Hed, Pernilla *Med himlen som tak*. Tillgänglig:
<http://www.wij.se/default.asp?HeadPage=350&SubPage=118&Language=sv>
- Hed, Pernilla *Tjämen*. Tillgänglig:
<http://www.wij.se/default.asp?HeadPage=350&SubPage=118&Language=sv>
- Lacey Stephen (senast uppdaterad 2009-03-27) *A masterclass of cool Swedish elegance* (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.telegraph.co.uk/gardening/3342177/A-masterclass-of-cool-Swedish-elegance.html> (2009-04-02)
- Lohmann, Birgit (red.) (Elektronisk). *Gilles Clément* Tillgänglig:
<http://www.designboom.com/contemporary/clement.html> (2009-05-06)
- Nationalencyklopedins ordbok. Internetupplaga. Uppslagsord: *Impediment*.
 Tillgänglig: <http://www.ne.se/artikel/210659> (2009-04-16)
- Nordfjell, Ulf (2006). *12 trädgårdar*. Italien: Prisma. ss. 62-87.
- Nordfjell, Ulf (2006). *Plan över Skogens trädgård*. Tillgänglig: *12 trädgårdar*. Italien: Prisma. s. 64.
- Okänd. *Plan över Parc André Citroën*. Tillgänglig: Nicolini, *Dictionary of Today's Landscape Designers*. Milano: Skira editore. s. 78.
- Prisma (2008) *Ulf Nordfjell* (Elektronisk) Tillgänglig:
http://www.norstedtsforlagsgrupp.se/templates/common/Author.aspx?id=25231&q_context=Prisma (2009-04-08)
- Pure, Brian *Den sjätte trädgården*. Tillgänglig:
goparis.about.com/.../ss/parks_gallery_10.htm
- Ramböll Sverige AB (2007). *Sigge Thernwalls Stora Byggpris 2007: En galakväll på operan* (Elektronisk) Tillgänglig:
<http://feed.ne.cision.com/wpyfs/00/00/00/00/00/0A/EA/44/wkr0021.pdf>
 (2009-04-01)
- Riha, Michael (2004) *Parc Andre Citroën South of Paris France Landscape Architects: Gilles Clement and Alain Provost* (Elektronisk) Tillgänglig:
http://www.larch.umd.edu/DSW/LARC_263_Examples/Parc_Andre_Citroen_Context.pdf (2009-04-16)
- Samuelsson Bengt (senast uppdaterad 2005-08-19). *Wij trädgård*. Tillgänglig:
<http://www.arkitekt.se/s16229> (2009-04-28)
- Thompson, Ian (1999). *Ecology, Community and Delight: Sources of Value in Landscape Architecture*. London: E & FN Spon. ss. 53, 89, 103, 109, 175-178, 185, 187.
- Wingren, Carola (1991). Mönstret manifesterat. *Utblick landskap*, vol. 3, ss.30-37.